

Rumunčina staršia ako latinčina? Rimania, Dákovia a tiene jednej teórie (Prvý diel)

Lucia Laudoniu

22. decembra 2021 ✚ Kultúra

Neľakajte sa. Pod tézu, že rumunčina je *Romanorum linguae mater*, sa nepodpíše žiaden seriózny odborník, ibaže by si trúfol zlízať otrávenú zmrzlinu.

V poslednom decéniu lomcuje časťou rumunskej kultúrnej verejnosti renesancia záujmu o minulosť a identitu vlastného národa. Identita však často býva marionetou so spálenými nitkami. Nové cunami hyperbolického nacionalizmu (dobré tvarovateľného ako marcipán) so sebou prináša mnohé úskalía a riziká mýtizácie dejín.

„My sme Dákovia, sme starší ako Rimania, sme praotcovia Európy!“ Ľuďom, ktorí si ešte pamätajú na komunistický šach s dejinami, takéto a podobné heslá hladkajú ego. Ich hniezdom je internet a šíria sa rýchlosťou svetla. Historiografia sa stáva obnaženým švédskym stolom, z ktorého si každý uchmatne svoju dobrotu a nerieši, že keď to takto pôjde ďalej, stôl zostane nahý ako cisár bez šiat v slávnej rozprávke.

Je to do istej miery rezíduum traumy z Ceaușescovej porcie jedinej pravdy, ale aj dedičstvo balkanizmu, ktorý so sebadôverou kľúčiara orthodoxie zhmotnil kráľov turkobijcov na chrámových ikonách.

O čom bude reč? Odkedy sa bývalý írsky katolícky kňaz, vaticanista a akademický funkcionár Micheál Ledwith vyjadril, že rumunčina je staršia ako latinčina, pretože starí Dákovia hovorili jazykom, z ktorého sa neskôr vyvinula *lingua Latina*, sa v rumunských akademických i laických kruhoch brúsia žiletky slov. Dákológia naberaá na popularite a v Rumunsku v súvislosti s dejinami stále pomerne neznámeho antického etnika späť s Trákmi vznikajú viaceré zaujímavé teórie. Niektoré z nich majú vedeckú váhu, iné sú lapačom lacných snov.

Sonda do uvažovania o tajomnej dáckej civilizácii by mohla byť pre stredoeurópsky kultúrny priestor inšpiráciou a impulzom na reflexiu svojho ja, keďže prítomnosť Dákov sa dotkla aj územia Slovenska.

Tvár dáckeho kráľa Decebala stráži rumunský tok Dunaja.

Zdroj: commons.wikimedia.org / George Bufan

Rumunsko je jediným štátom v Európe, ktorý vo svojej hymne spomína dobyvateľa Dácie cisára Trajána a dovoľáva sa rímskej krvi v žilách. „*Triumfător în lupte, un nume de Traian! (...) Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman!*“ „Triumfujúci víťaz v boji, meno Trajánovo! (...) Že v týchto rukách ešte prúdi rímska krv!“ Brada autora týchto veršov Andreia Mureșana akoby z oka vypadla slovenskému Štúrovi. A nielen brada, ale najmä zmysel pre národné veci.

Mureșanove verše sa v zhudobnení folkloristu a „tónotepeca“ Antona Panna (ten si v praxi požičal melódiu starej duchovnej piesne *Din sânul maicii mele*) stali oficiálnou hudobnou značkou Rumunska po krvavej rozlúčke s Ceaușescovou diktatúrou. Krajina opäť vstúpila do Európy s neviditeľnou starorímskou orlicou na hrudi.

Ak si myslíte, že myšlienková výbava „Trajánových prapravnukov“ je iba popraskaným lakom na truhlici poloromantického idealizmu, mýlite sa. Zalistujme si v knihe minulosti, aby sme pochopili, že súčasný boj medzi rímskou a dáckou frakciou v pátraní po etnogenéze Rumunov je oveľa viac, než len nevydareným futbalovým zápasom na ihrisku dejín.

V roku 1780 uzrela vo Viedni svetlo sveta prvá gramatika rumunčiny písaná latinkou. Stála za ňou dvojica gréckokatolíckych humanistov, teológov a historikov Gheorge Șincai a Samuil Micu. Možno vás upúta, že Samuil Micu bol vnukom významného gréckokatolíckeho biskupa Inocenția Micu-Kleina, ktorý študoval u jezuitu slovenského pôvodu a rodeného Trnavčana Františka Fašinga. Budúci vladyka Micu-Klein dral od roku 1725 lavice Trnavskej univerzity. Áno, aj na dnešnom Slovensku sa varila *ciorbă*, teda polievka dejín Rumunska.

Micu a Șincai boli spolu s Petrom Maiorom a Ionom Budai-Deleanu koryfejmi Transylvánskej školy (rumunsky *Școala Ardeleană*) – kultúrno-sociálneho hnutia, ktorého cieľom bola duchovná a politická emancipácia Sedmohradčanov spod uhorského jarma. Bolo to skutočne jarmo? V niečom áno, v niečom nie. Určite nie v ceste do Ríma zakopanej hlinou (ne)spravodlivého cirkevného rozkolu.

Maďari, Sasi a Sikulovia združení v bratskej jednote (*Unio trium nationum*) hrali v transylvánskej politike prvé husle, no pôvodom pastierskemu rumunskému obyvateľstvu zamkli dvere do rokovacích sál. Rumuni mali vlastnú bojarskú aristokraciu a riadili sa starobyľm *lex antiqua Valachorum*. Nestačilo to. Mnohí uhorskí magnáti nepovažovali rumunskú nobilitu za partnera hodného stisku pravice. Videli v nej

„schizmatických Orientálcov“ v kabanici plnej bláh a s cesnakom proti upírom za klobúkom.

Pravoslávni Rumuni konvertovali na katolicizmus s nádejou, že sa im salóny uhorskej šľachty otvoria lusknutím prsta. Nestalo sa. Boh nikdy nepožehná deviácii viery na utilitárne spoločenské záujmy.

Rumunským dušiam, ktoré pokľakli pred pápežskou tiarou (a z pohľadu konštantínopolského pravoslavia vstúpili do páchnucích močarísk herézy) z úprimného náboženského presvedčenia (nech ho už hodnotíme akokoľvek), a nie z vypočítavosti, sa otvorili ešte vzácnejšie dvere, než boli tie na barokizovaných letohrádkoch – brány európskych univerzít s tonami latinských kníh. Aké bolo prekvapenie Rumunov, že stovkám latinských slov rozumejú aj bez učenia!

Intelektuálom zhromaždeným pod omoforom novej eparchiálnej štruktúry na duchovnej mape Európy – rumunskej gréckokatolíckej Cirkvi – neunikla podivná podobnosť medzi rumunčinou a latinčinou. A slovanské tvary zdedené z cirkevno-slovanského liturgického jazyka umelo importovaného do rumunských zemí bulharskými žiakmi Sedmopočetníkov im začali kľať oči viac a viac. Predstavitelia Transylvánskej školy sa v duchu návratu *ad fontes patrum* rozhodli rumunský jazyk zlatinizovať so spätnou platnosťou. Pretočiť hodinové ručičky dozadu. V 19. storočí však toto bohumilé úsilie zmutovalo na nezdravé opojenie francúzskym vínom a rumunčina začala preberať plejádu slov z jazyka Molièra a Racina.

Trajánov stĺp v Ríme je pre Rumunov sekulárnym pútnickým miestom.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Tanec okolo kapitolskej vlčice sa ešte len začal. Učenci Transylvánskej školy začali kľať dôraz na teóriu, že Rumuni sú priamymi potomkami rímskych kolonizátorov starovekej Dácie. Opierali sa o poznatky týkajúce sa slávnych rímsko-dáckych vojen z rokov 101 – 102 a 105 – 106. Vieme, že výsledkom rímskych operácií *contra Dacos* bola inkorporácia Dácie do administratívnej „formy“ ríše cisárom Trajánom (pripomeňme si, že práve o ňom spieva rumunská hymna). Traján v skutočnosti anektoval iba malú časť územia obývaného Dákmi. Predstavitelia Transylvánskej školy verní ideálom osvietenstva však hlásali, že rímske vojenské jednotky vyhladili barbarských Dákov (aj tých mimo ohrady Impéria) do poslednej hlavy a novú provinciu zaľudnili prišelcami z Itálie. Ako na tieto myšlienky reagovali transylvánski Maďari? Nuž, začala sa naháňačka na tému „kto bol v Transylvánii skôr“.

Konflikt rezonoval ešte v roku 1871. Olomoucký rodák Eduard Robert Rösler vyšiel na svetlo sveta s migračnou teóriou. Rösler bol presvedčený, že po stiahnutí rímskej správy z Dácie cisárom Aurelianom bolo miestne romanizované obyvateľstvo kompletne presídlené na juh od Dunaja – jeho novolatinskí potomkovia preto na území dnešného Rumunska nemajú čo hľadať! Röslerove tézy koncentrované v práci *Romänische Studien – Untersuchungen zur älteren Geschichte Rumäniens*

pochopiteľne narazili na masívny odpor Rumunov vezúcich sa v ideovom vlaku Transylvánskej gréckokatolíckej školy. Glorifikovali každú kvapku rímskej krvi vo svojich žilách, aj tú hypotetickú... Čo však s úbohými Dákmi? Naozaj všetci ukončili svoj život *gladio Romano*?

Pravda je kdesi uprostred. Dá sa povedať, že v starovekej Dácii žili tri „etniká“ – italicí Rimania presídlení do tejto oblasti Trajánom, enkláva latinizovaných Dákov dýchajúca pod rímskou správou a slobodní Dákovia za hranicami Trajánovej provincie.

Pokiaľ ide o pramene, najväčšiu modernú záhradu informácií *de Latinitate* východných území Rímskej ríše vo vzťahu k Rumunom (počnúc správami byzantských historikov o radoostiach a strastiach „latinofónneho“ balkánskeho ľudu) zhromaždil saský historik narodený v Rumunsku a neskorší vedecký pracovník univerzity v Tübingene Adolf Armbruster v monografii, ktorej názov netreba prekladať: *Latinitatea românilor, istoria unei idei*. Pramene však nerozprávajú *una voce* a prítomnosť latinského živlu dokladajú na podstatne väčšom území Balkánskeho polostrova, než je dnešná domovina áut s menom krajiny Dákov. Na vzdialených príbuzných Rumunov, ktorými sú románski Arumuni, Menglenorumuni či Istrorumuni, narazíme na potulkách po celom Balkáne.

Vo výskume ľudskej minulosti nie je nič také studené, aby to jedného dňa nemohlo byť horúce. Dnes už ťažko uveríme, že Rimania exterminovali Dákov do poslednej nitky. Z nepriateľa si predsa treba vychovať lojálneho vojaka... Nemenej dôležitým faktorom, ktorý treba brať do úvahy, je metodologický kľúč, podľa ktorého vyhodnocujeme pramene. Kronikári neboli novinári v modernom zmysle slova a ich poznatky boli a budú skreslené subjektívnymi okuliarmi – buď čiernymi alebo príliš ružovými.

Personifikácia Dácie s vojenskou štandardou v tvare draka na minci (antoninianus) cisára Dácia.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Ak Dákovia prežili, ako je možné, že si tak rýchlo osvojili latinský jazyk víťazov? Vezmime si na pomoc vokabulár súčasnej rumunčiny. Lexikálny korpus rumunského jazyka podľa tvrdenia jazykovedcov (na prvom mieste menujeme Georgea Pruteana, autora zaujímavej štúdie s názvom *Limba traco-dacilor* ergo Jazyk Tráko-Dákov) obsahuje iba 160 slov trácko-dáckej proveniencie. Kvapka v mori? Veru tak! Dácky pôvod týchto slov navyše nie je spoľahlivo doložený. Môže ísť o jazykové „hnojivo“, substrát ilýrskych regionalizmov spoločný pre celý balkánsky priestor.

Kam zmizla dácka reč? Väčšina akademikov zdieľa názor, podľa ktorého bol jazyk predchodcov Rumunov nahradený ľubozvučnou latinčinou. Miestna *lingua Romana* po prerušení politického spojenia *cum Roma matre* postupne zdegradovala na úroveň ľudového balkánsko-latinského, alebo inými slovami, proto-rumunského dialektu. V týchto intenciách uvažuje popredný rumunský romanista, autor publikácie *De la latină la română* (Od latinčiny k rumunčine) Marius Sala.

Slovo svet (po rumunsky *lume*) sa zrodilo z latinského *lumen* – svetlo. Svet je naše svetlo. Najmä svetlo poznania potrebujeme v našej problematike ako soľ!

Košatý strom rumunského jazyka vyrástol z koreňov hovorovej latinčiny (*sermo vulgaris*) rímskych kolonistov, respektíve bol jej fúziou s miestnym nelatinským „nárečím“ barbarov. Túto mantru, vlajkovú loď rumunských romanistov, sa v krajine Mateja Korvína a Draculu učia aj školopovinné deti. Slovo si však pýta aj opozitná minorita – a jej hlas nie je až taký slabý, ako si myslíme.

Ešte v rokoch 2012 a 2013 poskytol známy írsky teológ Micheál Ledwith regionálnemu štábu rumunskej štátnej televízie TVR Cluj exkluzívne rozhovory. Ledwith nie je radový prelát, ktorý by splynul s davom. Bývalý rímskokatolícky kňaz a akademik v talári Kolégia svätého Patrika v Maynoothe neďaleko Dublinu sedemnášť rokov pôsobil ako člen vatikánskej Medzinárodnej teologickej komisie (*Commissio Theologica Internationalis*, od roku 1969 poradný orgán Svätej stolice), bol tiež predsedom Konferencie hláv írskych univerzít (*Conference of the Heads of Irish Universities*) a členom predstavenstva Konferencie rektorov európskych univerzít (*Conference of European University Rectors*). Na rebríčku katolíckych teológov svojho času obsadil vysokú priečku.

Ledwith sa v relácii *Știința și cunoaștere* (Veda a poznanie), ktorú pripravuje a vedie publicista Cristian Mureșanu, vyjadril, že latinčina je derivátom rumunčiny. Keby televízna anténa mala oči, určite by jej vypadli z jamôk! Ledwith je presvedčený, že Balkán je zabudnutou pravlasťou protolatinského jazyka. Zabudnime na Tróju a kráľa Latina. „Inými slovami,“ hovorí Ledwith, „rumunský jazyk nie je latinským (románskym) jazykom, ale naopak, latinský jazyk je rumunským (vo význame archaickým dáckym) jazykom. Takže, chcel by som pozdraviť ľudí z pohoria Bucegi, z Brašova a z Bukurešti. Vy ste tí, ktorí dali západnému svetu zázračný voz – latinský jazyk.“

Kredibilitu tvrdenia írkeho akademika výrazne znižuje fakt, že Ledwith je predovšetkým teológ, nie je špecialistom v lingvistike ani v románskej filológii. Svoje odvážne slová navyše predniesol v populárno-náučnej televíznej relácii, nie na akademickom fóre, kde by bol konfrontovaný so spätnou väzbou odborníkov, ktorí v dáčtine hľadajú napríklad aj slovanskú stopu. Táto skutočnosť dodáva jeho názorom vážnu stigmatu.

Micheál Ledwith okrem toho ignoruje fakt, že súčasná rumunčina nezostala imúnna voči zubu času a podliehala vplyvom svojich balkánskych susedov. V čom má írsky učenec pravdu? Stojí za to zaoberať sa slovami tohto bývalého poradcu pápeža Jána Pavla II.? V druhom diele si oblečieme imaginárny jazykový potápačský výstroj a zamierime až ku dnu dácko-latinského mora.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/rumuncina-starsia-ako-latincina-rimania-dakovia-a-tiene-jednej-teorie-prvy-diel/>